

RELAȚIILE COMERCIALE ALE GORJULUI CU TRANSILVANIA

VASILE CĂRABIȘ

Prin poziția sa geografică și prin produsele sale, județul Gorj se afla în legătură cu o serie de drumuri de comerț și forma centre de producție de anumite mărfuri, ce se puteau vinde și peste Carpați.

Din lipsă de izvoare suficiente, e greu să avem o imagine completă a schimburilor comerciale între județul Gorj și celelalte județe vecine, în special cu cele din sudul Transilvaniei.

Documentar relațiile comerciale cu Hațegul ne sînt cunoscute încă din secolul al XIII-lea, prin diploma din 1247, cînd Litovoi și frații săi stăpîneau această parte a județului Hunedoara. Comerțul cu Transilvania, care continuă în toate secolele, se făcea în primul rînd cu vite, porci, oi, piei de miel; piei de cerb, brînză, miere și ceară. În schimb, din secolele XV—XVI, se aduceau din Sibiu și Brașov care cu coviltire pentru călătorie, obeze de fier pentru ferecarea carelor, hamuri de cai, cuie și șindrilă, săpun, arcuri, săgeți, scuturi, tolbe, silitră pentru praf de pușcă etc.¹ În vremea lui Mircea cel Bătrîn, mănăstirile, bogate în tot felul de produse, aveau un rol precumpănitor și direct în comerțul exterior. În privilegiul lui Sigismund, regele Ungariei, din 28 octombrie 1419, pentru mănăstirile Tismana și Vodița, spune că „nimeni să n-aibă voie să-i împiedice pe omul lor și vitele lor și ce cumpără și ce vînd și pe uscat și pe apă. Și pe unde merg oamenii lor cu vitele lor, în nici un loc să nu plătească vamă, ci să meargă slobod”.² Mănăstirea Tismana avea ca drept al ei de moștenire vama ce se lua la trecerea peste Dunăre cît și peste munți, cam de la o linie ce ar merge de la izvoarele Oltețului la gura Jiului. Vama aceasta era întărită de domni sub numele de vama Calafatului și vama Vilcanului.

Vama Calafatului mergea spre Dunăre în sus pînă la Severin, iar cea a Vilcanului, de la Olteț pînă la Severin. În unele documente se întinde pînă la Porțile de Fier.³

În secolul al XV-lea, începînd cu Mircea cel Bătrîn, mănăstirii Tismana i se acordă vama de la Calafat și Bistrița.⁴ La 3 aprilie 1480, Basarab cel Tîrăr întărește mănăstirii Tismana vama de la Calafat cu tîrgul și halta Bistrețu cu vama, iar „boierii să ia vama de la Jiu unde a fost și mai înainte“. Vama de la Jiu era la Craiova, după cum vama de la Olt era la Slatina.⁶

Din secolul al XVI-lea, mănăstirii Tismana i se acordă și venitul vămii de la Vilcan, „toată partea“ cît se cuvine domniei.⁷

În 1529 Moise-vodă întărește mănăstirii Tismana vama de la Vilcan însă jumătate, „și cealaltă jumătate să fie vama domniei mele“. În secolul al XVI-lea prin pasul Vilcan trecea și marfă turcească. Astfel, la 26 iulie 1570, Alexandru al II-lea, înnoind vama de la Vilcan, adaogă : „și să ia vama și din marfa turcească și din toate cum au luat și mai înainte“.⁹

Tg.-Jiu, de unde se resfirau drumurile comerciale, e cunoscut ca punct de vamă în secolul al XVII-lea. La 26 august 1622, Radu Mihnea îi pune în vedere lui Nica din Căpreni că „pentru rîndul vămii ci iaste partea mănăstirii Tismana de la Tîrgul Jiului, nemica să nu le mai oprește“. Vama o avea Tg.-Jiu și pe vremea lui Brîncoveanu ; dregătorii domnești strîngeau „mortasipia“ — vama tîrgului și „oluchacul“ — vama pe vînzarea vitelor.¹¹ În secolul al XVII-lea, „vama Vilcan“ era cunoscută și sub numele de „vama de la Gura Plaiului“. După tariful cunoscut din 1717, pe aci se treceau grîne, vite, porci, capre, oi, vin, ceară, pește de Dunăre, pește sărat, piei de lup, de urc, de vulpe, de dihor, unt, caș, lînă, scrumbie, cînepă. Din Ardeal veneau unelte de fier, argint etc.¹³

În timpul stăpînirii austriece (1718—1739) Vama de la Vilcan avea două filiale : Novaci și Baia de Aramă.¹⁴ Limitele stațiunii vamale și a celor două filiale nu erau stabilite. Fiecare vamă, stațiune principală sau filială, era condusă de cîte un vameș, care avea ca ajutor un călăraș.¹⁵

Linia vamală de la munte era păzită de plăieși, subordonați vameșilor de la Novaci, Vilcan, Baia de Aramă și Voștița.¹⁶

Peste toate vămile era un vameș-șef cu reședința la Craiova.

Pînă în 1719, stațiunile vamale fuseseră conduse de funcționari români, dar din acest an, aceștia sînt înlocuiți treptat cu germani și transilvăneni.¹⁷ Astfel, la Vilcan a fost recomandat germanul Conrad Lier, iar la Baia de Aramă germanul Ferdirand Schönstein, care mai era și percepător și conducător al minelor de aramă.¹⁸ După o nouă organizare a vămilor, la Tg.-Jiu se stabilește vama internă.¹⁹ Celelalte vămi externe de margine rămîn la locurile citate. Astfel, în 1725 sînt noi vameși: la Baia de Aramă, filiala Vilcanului, e căpitanul Butnic, la Vilcan, Ștefan Schy, la Novaci, Andrei Scorei nobil român din Transilvania și la Tg.-Jiu Gheorghe Hortobagy.²⁰

Din secolul al XVI-lea, de cînd Tg.-Jiu devine oraș, se lărgeste piața de desfacere a mărfurilor. Exportul de slănină este bine cunoscut.²¹ Într-un document din 5 aprilie 1564—1568, se relatează că locuitorii din Sohodol au făcut „acea trecere în munți... de au scos șindrile și scoarbe * și de toate ce le-a trebuit“ și „s-au hrănit de acel drum“.²²

Pentru o serie de tîrguri și sate din Gorj, Sibiul constituia cea mai avantajoasă piață externă pentru desfacerea produselor naturale și pentru cumpărarea articolelor meșteșugărești.²³

Tot prin mijlocirea Sibiului făceau comerț cu Țara Românească și Seheșanii. Prin actul din 12 mai 1529, dat mănăstirii Tismana pentru vama de la Vilcan, Moise-vodă poruncește: „și nici un sebeșan de peste munți, nici din altă parte, ori din care parte va fi, cî ca orice om si acela, să-și plătească vama sa“.²⁴ Amintim că în secolul al XVI-lea, tărani din Bărbătești mergeau cu produse la Sibiu, iar satele Bălești (de pe Gilort), Gura Deșului, Deșul, Teleștii și Voinigeștii aveau legături comerciale cu Brașovul.²⁵ De asemenea, în secolul al XVII-lea, sînt cunoscute legături comerciale ale satului Iasi cu Brașovul,²⁶ iar brașoveanul Nicolae Nicolau avea o „boltă“ (prăvălie) la Tg.-Jiu, fiind în legătură cu rudele sale din Brașov, de asemenea comercianți.²⁷

În secolul al XVIII-lea, după 1730, o companie grecească, în legătură cu cea din Transilvania, își avea sediul principal la Tg.-Jiu, cu trei sucursale.²⁸ Clopotele de biserici și diverse

unelte de metale se aduceau din Sibiu. În județ erau cunoscute lăzile „de Sibiu“ și „de Brașov“.²⁹ În secolul al XVIII-lea comerțul, însă, în Tg.-Jiu era neînsemnat și acela se afla în mâna străinilor greci și mai ales turci, care erau cei mai bogați negustori. Capitalurile lor creșteau cu dobinzi oneroase și se încasau la termenul firat mai întotdeauna cu mare silnicie.³⁰ Își vindeau oamenii avutul ca să scape de datorii. Prin satele județului umblau turci neguțători, parte din ei veniți de peste Dunăre, și făceau comerț cu miere, ceară, vite etc. Într-un document din 13 septembrie 1768, Oprița, soția lui Ior. Priescu din Stolojani (Jaleș), se plinge că „rămânând eu săracă de bărbat și datoare la neguțători turci, și neavînd nimic ca să mă plătesc, am vîndut moșii din Tălpășești, partea lui bărbatu-meu“.³¹

În rîndurile boierimii oltene se simte însă tot mai mult influența apuseană. Boierii au „sobă de her, de cele subțiri, oarbe, adecă dintr-altă casă (cameră) ca să încălzească, adecă cu urloiu, să iasă fumu într-alt coș; ... „scaune cu postav fistichiu“. Îmbrăcămintea cuprinde „strimfi“ și „suh-pantofi“; apoi „săpun... pentru spălat cocoanele pe obraz“. La mese se bea „vutca franțozască ce se cheamă rum“. Se mîncă „salamă ardelenesți“, „păpușele de zahăr pișcat“, „pesmet de Brașov“.³² În 1784, stolnicul Brăiloiu definește astfel butca (trăsură boierească) comandată la Sibiu: „să nu fie vreo coptură veaiche și suliminită, ci să fie tînără, frumoasă... și să nu fie grea, cît de ușoară de s-ar putea, și bună, dar și mai iefti-oară“.³³

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, relațiile comerciale între Gorj și Transilvania sînt stînjinite din cauza războiului austro-ruso-turc (1787—1792), granița fiind închisă. În 1791, sub domnia lui Mihail Șuțu se reîncepe exportul porcilor în Transilvania.

Același voievod scrie „sudiților mocani“ pentru plata văcărîtului în Gorj. La vita mare plăteau 33 de bani și pentru vita mică pe jumătate, iar de la negustori nu vor lua nimic.³⁴ Fiind vorba de păstorii ardeleni, în special cei din Țara Hațegului, aveau interese de comerț cu Gorjul, și aceștia n-aveau alt drum mai scurt decît pe valea Jiului, spre a ajunge cu oile pînă sus în munții Gorjului sau a continua în jos în cîmpia Dunării. Cel dintîi domn al Țării Românești care ia dijmă de la turmele de oi ale păstorilor ardeleni e Leon Vodă la 1629.³⁵ Cu trecerea turmelor prin pasul Vilcan, ca și la Turnu Roșu, se făcea un comerț continuu cu piei, lînă și brînzeturi, spre

marea pagubă a visteriei, deoarece, de obicei se sustrăgeau de la plata vămii și nu se ținea un registru despre trecerea și întoarcerea turmelor, așa cum o ținea la Brașov, unde oierii veneau la locul și termenul fixat.³⁶

Imense turme de oi ale mărginenilor pășteau în munții Novacilor. Acești păstori aveau însă de suferit din partea turcilor, care le luau adesea oile cu sila și fără nici o tocmeală.³⁷

La sfârșitul secolului al XVII-lea, negustorii gorjeni pămînteni, care au cășării vechi, se plîng domnului, că ciobanii ardeleni, ce au oile pe pămîntul Țării Românești, nu urmează obiceiul vechi de a da caș la cășăriile unde își țin oile, ci îl trec peste munți în Transilvania pe furiș. Alexandru Moruzi, la 17 iulie 1793, dă ordin ispravnicilor din Gorj ca ciobanii ardeleni să se țină întocmai de obiceiul vechi și de prevederile așezămîntului. Oierii ardeleni în luna august, după ce depuneau cașul la cășărie, atunci erau liberi să-și facă brînză de trebuință pentru casele lor, după vechiul obicei, și atunci erau slobozi de a trece brînzeturile nesupărați de vamă și de alte cereri.³⁸ Unii din acești păstori ardeleni s-au așezat cu casele lor în Gorj sau în celelalte județe ale Olteniei.

Gheorghe Mihai și fiul său din satul Hobîța din Țara Hațegului, ia ca „zălog“, în 2 iulie 1754, de la frații Bojincă din Frîncești cu 40 de taleri muntele Arcanu, pe care să-l stăpînească pentru dobînda banilor cu bună pace, și „după ce le vom da dumnealor banii, să stăpînească tot ei această stîină cu muntele Arcanul și să aibă a ne da datu după obiceiul munților“.³⁹ (subl. aut.) *Datul*, termen de origine latină îl găsim în cele mai vechi documente românești. Reprezintă dijma din oi, porci, stupi și pește care se lua în natură. Uneori se lua și în bani.

Desele ocupații străine ale țărilor române, apoi armatele turcești în război cu austriecii și rușii erau o mare primejdie și pentru avutul păstorilor ardeleni, luîndu-li-se turme întregi de oi și de vite, fără nici o plată, așa cum s-a întîmplat cu ciobanii din Miercurea Ciucului „de li s-au luat din Novacii Gorjului, în 1791, 2550 oi și 13 cai“.⁴⁰ Acești păstori ardeleni au contribuit la unitatea de neam și limbă, obiceiuri, folclor. Un rol însemnat l-au avut și în răspîndirea cărților bisericești și laice de o parte și de alta a Carpaților. În drumurile lor lungi și în viața lor păstorească, fiind expuși la multe și neprevăzute pericole, făceau danii, la diferite biserici și mănăstiri, cărți, odoare, odăjdii, bani etc.⁴¹ Oierii ardeleni au fost și un admirabil element negustoresc, priceput și harnic, căci nimeni n-a

Contribuie mai mult la susținerea zilnică a raporturilor de orice natură între românii subjugăți și cei liberi ca păstorii ardeleni.⁴²

După tratatul de la Adrianopol, din 1829, relațiile economice cu Transilvania se accentuează. Autoritățile au luat măsuri pentru îngrijirea drumurilor de comerț, cum de exemplu în Gorj la Vilcan, unde, ca și la celelalte localități asemănătoare, Ciineni, Dragoslave, funcționau pichete de graniță pentru transportarea mărfurilor, pentru că „toate s-au pomenit din vremuri vechi”.⁴³ În registrele de la Vilcan, cunoscute de la Regulamentul Organic, sînt menționate peste o sută de sate ale Gorjului, de unde se exportau mărfuri. Făceau comerț cu negustorii din Hunedoara, Halmagiu, Hațeg, Livezeni, Lancrăm, Lupeni, Paroșani, Petrila, Orăștie, Sebeșul etc. Alte zeci de sate din Gorj făceau comerț cu Transilvania pe la Ciineni.⁴⁴

Obiectele de metal importante pe la Vilcan și parțial pe la Ciineni, de o mare diversitate, erau folosite în : timplărie, fierărie, lăcătușerie, măcelărie, dulgherie. Tot de import se remarcă velințe, căzane de zăhana, de cofetărie, pluguri, mașini de tăiat varza, de scărmanat lina, tulumbe etc. Căutate de boierime sînt mijloacele de locomoție : călești, hriști, căruțe, poștalioane, atît transilvănene cît mai ales vieneze. De asemenea, se importau arme și muniții, produse chimice, sticlărie, olărie de lux, bijuterii, jucării. Ponderea cea mai mare în import rămînea însă lipscăria.⁴⁵ Pe locul al doilea se situează brașovenia, însemnată astfel de Gheorghe Barițiu : „lucruri de ale măsarilor și iarăși lucruri ordinare de ale strungarilor, pieptene cu coarne de bou, pînză proastă, pînză de bumbac, cămăși proaste, țoluri de lînă, găitane de lînă, straie, lucruri de ale fierarilor, de ale tălparilor (pielarilor), hîrtie cum îi zicem de piper și de scris... ș.a.”⁴⁶ Pe de altă parte mărfuri pornite de la Calafat puteau să ajungă la Tg.-Jiu și de aci prin pasul Vilcan treceau în Transilvania. Alte mărfuri porneau de la Cerneț la Tg.-Jiu și de aci spre Vilcan, dar mai cu seamă spre Vilcan.⁴⁷

Izbucnirea revoluției de la 1848, a dus la slăbirea raporturilor economice dintre cele două provincii. Circulația însă, între țărănime de pe ambele versante carpatice, n-a fost și nici n-a putut fi întrerupt. Cu toate măsurile luate, generalul rus Luders constata nemulțumit că, în ciuda prohibiției, continuă să fie transportați porci din Vilcan și Bran.⁴⁸ Între 1848—

1859, perioadă de mare însemnătate politică și social-economică, comerțul de import și export din județul Gorj se efectua, în primul rînd, tot prin pasul Vilcan — Buliga și în mai mică măsură prin Vîrciorova pentru Banat, și Ciineni pentru Sibiu.⁴⁹ Acestor drumuri principale de comunicație, li se adăugau alte drumuri și poteci, cum sînt pe la Fărcăsești, plaiul Dobrița și în sens figurat „Vama cucului” — drumuri știute numai de localnici. Prin aceste drumuri și poteci îndepărtate de centrele vamale se făcea un comerț permanent de contra-bandă. Exportul de vite mari — boi și vaci — era pe primul plan al schimbului comercial dintre județul Gorj și Transilvania.⁵⁰ Comerțul intens al județului Gorj cu Transilvania a stimulat ridicarea și consolidarea unei categorii social-economice de crescători și exportatori de vite și de porci, care întreprindeau afaceri de mare amploare. Negustorii din Tg.-Jiu, Horezu treceau peste Carpați sute de porci.⁵¹

În Hurezani Gorjului sînt familii cu numele *Burnoz* (Barnas). Un mebru al acestei familii ne-a afirmat că strămoșii lor, fiind crescători de porci, au venit aci din părțile Burnasului — de unde și numele lor. În Hurezani, ajungînd „mari crescători de porci”, îi îngrășau cu ghindă și jir și apoi îi treceau „peste munte”.

Vama Buliga era folosită mai mult de satele dimprejur care practicau un comerț ambulant dincolo de frontieră. Se transportau rachiu, vin, tutun, slănină, opinci, pește, fructe, pînză de americană etc. Sarea era transportată pînă la „hotar”, de unde era preluată de transilvăneni.⁵² Consemnăm și punctele de vamă de la Cloșani, curmătura Oltețului, Gruiul Negru și Florile Albe (zona Novaci).⁵³

Legăturile dintre Țara Românească și Transilvania, prin intermediul unei dense și variate rețele de comunicații, reprezintă un aspect deosebit pe plan economic. Demne de remarcat, din acest punct de vedere, sînt doleanțele locuitorilor din județul Gorj, prezentate domnitorului Barbu Știrbei, în septembrie 1850, prin care solicitau insistent deschiderea unei comunicații cu Transilvania „de-a dreptul peste munți”.⁵⁴ Raporturile economice dintre județul Gorj și sudul Transilvaniei și-au urmat cursul normal de dezvoltare și după Unirea din 1859.

*) scoarbă = bandă de fier cu capetele îndoite și ascuțite.

- 1 P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, 1944, p. 93, 97.
- 2 *Documente privind istoria României*, veacul XIII — XV, B. Țara Românească, p. 74.
- 3 N. Gh. Dinculescu, *Vechi împărțiri administrative*, Arhivele Olteniei, nr. 7 (1923), p. 172.
4. *Documente B. XIII — XV*, p. 61, 74, 79, 89, 114.
- 5 *Idem*, p. 167.
- 6 I. Popescu — Cilceru, *Vama de la jiu*, „Oltenia“, cartea IV, 1944, p. 151.
- 7 *Documente*, B. XVI, vol. II, p. 90.
- 8 *Idem*, p. 72.
- 9 *Idem*, vol. III, p. 350.
- 10 *Idem*, XVII, vol. IV, p. 185.
- 11 N. Iorga, *Orașele Olteniei*, „Arhivele Olteniei“, IV, nr. 20 (1925), p. 280.
- 12 Const. Obedeianu, *Dumitru Filișanul*, „Arh. Olt.“, VII, nr. 39—40 (1928), p. 416.
- 13 N. Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*. București, 1925, p. 8.
- 14 C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austrieci*, I, 1913, p. 383.
- 15 *Idem*.
- 16 *Idem*, p. 366.
- 17 *Idem*, p. 373.
- 18 *Idem*, p. 385.
- 19 *Idem*, p. 684.
- 20 *Idem*, p. 686.
- 20 *Idem*, p. 686.
- 21 *Documente*, B. XVI, vol. II, p. 335—340.
- 22 *Idem*, B. XVI, vol. III, p. 188—189, 144—145.
- 23 Radu Manolescu, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Sibiul la începutul veacului al XVI-lea*, „Analele Universității C.I. Parhon“, București, nr. 5/1956, p. 226.
- 24 *Documente*, B. XVI, vol. II, p. 64—65.
- 25 Radu Manolescu, *I cit.* p. 256, 296, 301, 303.
- 26 N. Iorga, *Brașovul și românii*, p. 330.
- 27 C. Stoide, *Contribuție la cunoașterea legăturilor economice dintre Brașov și Craiova*, „Historica“, II, 1971, p. 118.
- 28 N. Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*, 1925, p. 12.
- 29 Alex. Ștefulescu, *Istoria Tîrgu-Jiului*, 1906, p. 158.
- 30 *Idem*, p. 226.
- 31 V. Cărăbiș, *Sate de moșneni din Valea Jaleșului*, Craiova, 1976, p. 73.
- 32 N. Iorga, *op. cit.* p. 84.
- 33 *Idem*.
- 34 V.A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. IV, p. 278.
- 35 Ștefan Meteuș, *Păstorii ardeleni în Principatele Române*, Arad, 1925, p. 19.
- 36 *Idem*, p. 55—56.
- 37 *Idem*, p. 60.
- 38 V.A. Urechia, *op. cit.* vol. VI, p. 818.
- 39 N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VIII, 1906, p. 147.

- ⁴⁰ St. Meteș, *op. cit.* p. 59.
- ⁴¹ Idem, p. 165—166.
- ⁴² Idem, p. 3.
- ⁴³ Arhivele Statului București, *Visteria Țării Românești*, dos. 1174/1844 I. f. 162.
- ⁴⁴ Georgeta Penelea, *Regimul juridic al bilciurilor în Țara Românească (1774—1831)* „Studii și materiale de istorie medie“, vol. VI, 1973, p. 153.
- ⁴⁵ Idem, p. 50.
- ⁴⁶ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, 1844, p. 183.
- ⁴⁷ Vladimir Diculescu, *Breasle, negustori, meseriași în Țara Românească (1830—1848)*, București, 1973, p. 107.
- ⁴⁸ Georgeta Penelea, *I. cit.* p. 61.
- ⁴⁹ Arhivele Statului București, *Departamentul Vistieriei*, dos. 40/1856, f. 2 și urm.
- ⁵⁰ Apostol Stan, *Relații economice între Țara Românească și Transilvania 1848—1859*. „Studii și materiale de istorie modernă“, vol. IV, 1973, p. 135.
- ⁵¹ Idem.
- ⁵² Idem.
- ⁵³ Ion Pătroi, *Marea proprietate și aplicarea inoieiilor agricole în Oltenia, 1849—1878*, p. 11 (în manuscris).
- ⁵⁴ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 18 din 28 sept. 1850, p. 72, coloana I.
- ⁵⁵ D.Z. Furnică, *Industria și dezvoltarea ei în Țările Românești*, București, 1926, p. 19.